

Novakova jama – kjer so proteusi doma

Tomaz Bukovec

Leta 2008 so krajani med čiščenjem izvira Žibrščice v Stranjah pri Dobrniču našli 16 človeških ribic, velikih 12 do 26 centimetrov. Preko učiteljice Ljube Prpar, pobudnice ureditve izvirov in vodnih poti v Dobrniču in okolici, so navezali stik z Andrejem Hudoklinom z Zavoda RS za varstvo narave v Novem mestu, ki je tudi član našega jamarskega kluba. Takrat je za Dolenjski list povedal, da so lokacije človeške ribice na tem koncu Suhe krajine redke, saj bližnja reka Temenica že meji na nekraški svet. Očitno to za Dobrniško dolino ne drži povsem, saj smo do sedaj, poleg izvira Žibrščice, našli še dve nahajališči proteusov: v ponorni jami Mišnica na koncu Dobrniškega polja in v Novakovi jami pod vasjo Luža in Knežjo vasjo. Novakova jama je nekaj posebnega in ni posebej znana, zato tokrat več besed o njej.

Vodonosno območje Žibrščice

Dobrniška dolina leži med dolino Temenice na severu in dolino Krke na jugu. Pripadno območje Žibrščice z izvirov pri Stranjah pri Dobrniču sega na zahodu pod hrib Lisec in okoli njega proti Volčji jami, dalje v smeri Sel pri Šumberku, po drugem kraku pa po krajši dolini mimo Železnega in še bolj severno po dolini Vavpče vasi. Podzemni vodni tokovi segajo tudi do doline pod Knežjo vasjo in Lužo, kjer ob povodnji podzemna voda preplavi Luške travnike. Jamarji tako sledimo podzemnemu toku Žibrščice že v Luških travnikih, kjer smo leta 2011 ob čiščenju Novakove jame prišli do njenega podzemnega toka. Ta se verjetno preko Suhega dola nadaljuje do izvira v Stranjah. Preko osrednjega dela Dobrniške doline smer podzemnega toka Žibrščice nakazujejo nekateri visokovodni bruhalniki vzdolž regulirane struge: Ceblova rupa pri Gorenji vasi, Murnova rupa pri Podliscu, Kramarjeva rupa pri Preski ter Špaja in Peneča rupa pri Artmanji vasi. Prehodov do vodnega toka v rupah za zdaj nismo potrdili, ta je dostopen le v končnem ponoru Žibrščice (Mišnici), kjer je stalen vodni tok, oziroma kar trije, ki se združijo v spodnji dvorani. In povsod, kjer smo prišli do vode, smo našli tudi človeške ribice.

Luški travniki

Luški travniki ležijo pod vasjo Luža na severni strani polja, na njihovi severozahodni strani pa je Knežja vas. Obsegajo približno 48 hektarjev, ob visoki vodi pa voda zalije dober hektar veliko jezero. Dno polja je na nadmorski višini 263 metrov, 4 metre nad dnem polja pa je na vzhodnem delu v gozdu vhod v Novakovo jamo. Ta je v sušnem obdobju globoka 18 metrov, kar pomeni, da je voda približno 14 metrov pod

dnom polja, na nadmorski višini približno 259 metrov. Na drugi strani v vasi Stranje je izvir Žibrščice na nadmorski višini okoli 248 metrov, kar pomeni, da je padec podzemnega toka na razdalji 1500 metrov okoli 10 metrov. Vhod v ponorno Mišnico je na nadmorski višini 223 metrov, nivo vode pa je ob nekoliko višji vodi nekje okoli 200 metrov nadmorske višine ali največ na 190 metrih nadmorske višine. To pomeni, da je padec na razdalji petih kilometrov okoli 50 do 60 metrov ali 10 metrov na kilometer, kar nakazuje podobne podatke kot padec podvodnega toka med Novakovo jamo in izvirom v Stranjah.

Čiščenje jame

Novakova jama je bila znana že v preteklosti, vhod v njeno notranjost pa več kot dvajset zadnjih let ni bil mogoč, ker je bil zatrpan s smetmi in drugimi odpadki skoraj do vrha 18-metrskega vhodnega brezna. Zaradi ustnega izročila o tem, kako so v jamo včasih hodili po vodo, se je naš član Franci Zupančič iz Železnega odločil, da brezno s pomočjo sosedov in jamarskih prijateljev očisti. Največja gonilna sila, poleg Francija, je bil Marko Tratar iz Luže, ki sicer ni jamar, je pa vhod v njihovem gozdu. Ves čas čiščenja je aktivno sodelovala tudi naša jamarka Mojca Arlič. Najprej so smeti dvigovali ročno s podajanjem veder, potem so uporabili jamarski škripec, ki so ga namestili nad brezno, smeti, zemljo in kamenje iz nižjih delov pa so pozneje dvigovali z električnim vitlom, ki so ga namestili na montažni polici sredi brezna. Jamo so začeli čistiti 27. julija 2011 in v prvih dneh avgusta prišli do vode in horizontalnih rovov. Posebej pohvalno je tudi, da je Marko Tratar vse odpadke iz brezna odpeljal na deponijo smeti, tako da je okolica vhoda popolnoma očiščena.

Čiščenja so se lotili najprej s podajanjem veder.

FOTO TOMAŽ BUKOVEC

Smeti pred jamo so po koncu dela odpeljali.

FOTO TOMAŽ BUKOVEC

Mati so povedali

Zanimiva je tudi zgodovina jame. Po najdbi človeških ribic v izviru pri Stranjah, se je Andreju Hudoklinu oktobra 2008 oglasila takrat 81-letna Marija Anželj iz Ljubljane, rojena v Knežji vasi in mu napisala pismo, ki smo ga v celoti in nespremenjeno zapisali: »Povedala bi vam, da so bili travniki pod Knežjo vasjo večkrat poplavljeni. Voda je bila globoka do 11 metrov in je dolgo časa obstala. Mladi fant Maticov France se je šel kopat in je utonil (to se je zgodilo okoli leta 1930, op. TB). Tudi otroci smo se hodili kopat in smo v vodi videli človeške ribice. Fantje so jih ulovili in so jih nesli domov pokazat staršem, ki so jim povedali, da so to človeške ribice. Moja mama so povedali, ko ji je njen oče, moj ded Janez Zupančič z Luže, ki je bil tudi župan Dobrnica, povedal, da je v gozdu bila jama. In preden je nastala poplava, je iz te jame začela bruhati voda. Povedal je, da so možje iz Ljubljane prišli ogledat to jamo. Mladega fanta so privezali na štrik in mu za pas privezali lehterno. Ko so ga potegnili ven, je povedal, da je v jami voda, v kateri je veliko živali. So mu rekli, naj gre še enkrat v jamo in naj ulovi živali, pa ga niso mogli več spraviti v jamo.« Človeško ribico s tega polja so že v sedemdesetih letih imeli tudi v Osnovni šoli Trebnje.

Opis jame

Vhod v jamo leži 4 metre nad dnom doline v gozdu na vzhodni strani polja. Gre za razpoko dolgo 4 metre in široko največ 2. Brezno se nekoliko zoži in pada pod kotom 90 do 80 stopinj 18 metrov globoko, kjer je voda. Tik pred vodo se zoži in nekoliko zravnja, ob srednje visoki vodi pa le-ta sega praktično do spodnjega dela vhodnega brezna.

Dno brezna je v stiku s podzemsko vodo. FOTO JOŠT BUKOVEC

Dober meter širok vodoraven in stalno poplavljen rov je visok približno 3 metre in se nadaljuje v smeri vzhoda (85 stopinj). Po štirih metrih ga pravokotno preseka vodni rov usmerjen proti jugu (160 stopinj). En krak rova gre levo približno 3 metre, drugi pa proti nadaljevanju jame dobrih 6 metrov, kjer se dvigne in nadaljuje v nepreloženem kamninu. Na drugi strani je 2 metra nad vodo okno, ki omogoča nadaljevanje.

Nad vodno gladino je lesen tram, po katerem je mogoče hoditi, za zavarovanje pa je na steni napeljana prečnica. Voda je ob nizkem vodostaju globoka približno 2,7 metra. Dno se zlagoma spušča proti križišču rovov na 3,2 metra, potem pa se v nadaljevanju rova proti jugovzhodu spet počasi dviga. Glavni dotok vode je verjetno v sredini na križišču rovov, saj je tam grezilo doseglo globino 5 metrov. Dotok vode s površja je tudi v potopljenem rovu desno od vhodnega rova, ki pa ga je mogoče videti le ob zelo čisti vodi. Glavni rov se nadaljuje v smeri proti jugovzhodu in se tam dvigne v kamin. Na drugi strani je na koncu dvorane podvodni rov, ki se nadaljuje v isti smeri kot vhodni horizontalni rov, se pravi okoli 80 stopinj. Ob nizki vodi je mogoče splavati pod spuščanim stropom in priti na drugo stran v novo manjšo dvorano oziroma zaviti rov, ki se po dobrih treh metrih počasi dviga. Zaradi zelo težkega gibanja v neoprenski obleki smo tu raziskave avgusta 2015 zaključili, je pa za glavnim rovom vsaj še 10 metrov rovov. Ob vračanju sem odkril suhi obhod, ki se skriva na koncu dvorane približno 3 metre nad vodo, kjer je okno v steni. Je pa dostop do njega nekoliko neroden. Na drugi strani vodnega rova je izbočen kamen, ki je videti kot vgrajena stopnica, dva metra nad njim je svedrovec, potem pa se je treba zavijati do okna z velikim tveganjem padca. Ta sicer ni nevaren, je pa neprijeten, kajti padeš naravnost v vodo. Na polici okna je povsem gladka trdna skala, sledi okno do vode 3 metre nižje in rov, ki je bil, preden smo ga razširili, nepreložen. Blatni čep smo odprli in razširili za prehod, zaradi

Pod vodo je vse lepše. Ležiš in gledaš človeške ribice. Foto JOŠT BUKOVEC

Pogled v sifon. Nekoč na dah, sedaj pa peš ... FOTO TOMAŽ BUKOVEC

pomanjkanja časa smo tukaj januarja 2017 zaključili raziskave. Žal pa so padavine in dvig vode za več kot pol leta prekinile raziskave, tako da del za čepom še ni raziskan.

Raziskovanje

V jamo sta se najprej spustila Franci Zupančič in Mojca Arlič, ki sta že ob prvem obisku videla več človeških ribic, eno je Franci tudi posnel. Po pregledu jame so raziskave zaključili. Julija 2015 sva jamo začela znova raziskovati Tomaž in Jošt Bukovec. Avgusta 2015 sem jamo pregledal v neoprenski obleki tudi pod vodo in takrat splaval pod steno v nadaljevanje, ki sva ga opazila nekaj dni prej. Voda je bila približno 5 centimetrov pod stropom, prehod je dolg dober meter in širok približno 3 metre. Voda pa je globoka približno 1,5 metra, zato se je najbolje potopiti ter preplavati razdaljo. Zaradi kaljenja vode je ob prehodu pod vodo nujna uporaba varnostne vrvice, ki omogoči pravo smer vračanja. Prehod pod vodo sicer ni problematičen, se pa lahko tudi na dobrem metru dolžine v vodi izgubiš in splavaš preveč desno ter ne najdeš prehoda v glavni rov. Takrat sem pregledal novi del, ki je tudi zakapan in spodaj zelo blaten, tako da je napredovanje po zavitem blatnem rovu zelo težko. Avgusta 2017 je voda v jami povsem upadla in smo lahko večino delov pregledali. Rov proti vzhodu se počasi vzpenja in konča v neprehodnih ožinah. Dotočni rov se spusti 6 metrov in se tam razcepi na dva kraka. Prvi prihaja iz zahoda in se nadaljuje skozi blatne ožine. To je skoraj gotovo dotočni rov, drugi pa gre proti vzhodu in se konča z veliko lužo, ki verjetno skriva nadaljevanje in predstavlja odtočni rov. Zaradi izjemno slabega zraka smo morali raziskovanje prekiniti.

Naj končamo s človeškimi ribicami. Že Franci Zupančič in Mojca Arlič sta jih videla ob vsakem obisku. Enako ob potapljanju, ko je bil čudovit pogled na dno pod steno, kjer so na produ ležali trije proteusi. Prav tako jih je videl Jošt Bukovec v vodi na križišču. Januarja 2017 sem vsakokrat videl po eno človeško ribico, ki je merila krepko čez 20 centimetrov. Očitno je podzemni tok Žibrščice s človeško ribico bogato poseljen.